

BALÁZSI JÓZSEF ATTILA: A TÖBB EZER ÉVES KÍNAI KULTÚRA KÖZMONDÁSAI, SZÓLÁSAI ÉS JELKÉPEI TÜKRÉBEN

Egy kultúra világszemlélete, tapasztalata és sok sajátossága megjelenik a nyelvben, s ez megfordítva is így van, egy kultúra nyelve meghatározza, hogy képviselői miként látják a világot, hogyan állnak hozzá a különféle jelenségekhez, mily módon értelmezik őket. Ez természetesen Kínára is igaz, ahol a kultúra és a nyelv kapcsolata különösen szoros, s ahol a külső szemlélő helyzetét nagyban nehezíti, hogy a kínai kultúra és nyelv gyakorlatilag végtelen – minél elmélyültebben tanulmányozza ezeket valaki, annál inkább rájön, hogy mennyi mindent nem tud még, s mennyire reménytelen vállalkozásba is fogott. (Ez természetesen minden nyelvvel és kultúrával így van, de a kínai *tényleg* nehéz eset, bármilyen felkészült is az ember – ahogy a kínai fogalmaz, „akármilyen hosszú az ostor, nem ér el a ló horpaszáig”). A nagyjából három és fél ezer éves folyamatos írásbeliség, illetve az írott szövegek, az irodalom és a bölcelet páratlan kultusza miatt a rendelkezésünkre álló nyelvi anyag óriási, így ha a nyelven keresztül próbáljuk megközelíteni a kínai kultúrát, bőségesen lesz miből dolgoznunk, ugyanakkor a mennyiség természetesen számottevő akadályt is jelent.

A kultúrák fontos nyelvi megnyilvánulásai a frazémák, állandósult szókapcsolatok, amelyek éppen a kultúrák sajátosságai miatt rögzültek az adott módon. A frazémák – szólások, mondások, szállóigék, helyzetmondatok stb. – jóval többet árulnak el az őket használó népek hagyományairól és életéről, mint a szavak, hiszen komplexebb összefüggéseket fogalmaznak meg. A magyar „Csáki szalmája” vagy a kínai „szarvasra mutat, lónak mondja” (kb. „a csillagot is lehazudja az égről”) kifejezések konkrét tapasztalatokat és mentalitásokat öntenek nyelvi formába, amelyek lehetnek nép-, nyelv- vagy helyspecifikusak, de lehetnek kultúrától függetlenek is. Ezért a frazémák kutatása mind a magunk, mind a mások kultúrájának, mind pedig az általános emberinek a megismeréséhez rengeteget tehet hozzá.

Balázs József Attila neves nyelvész, számos frazeológiai és etimológiai munka szerzője nagy vállalkozásba fogott, amikor – kínai kifejezéssel „tüskén-szederbokron át utat törve magának” – a kínai kultúráról igyekezett képet adni annak frazémáin keresztül. *A több ezer éves kínai kultúra közmondásai, szólásai és jelképei tükrében* című könyv egyfajta kulturális lexikonként forgatható, hiszen a benne található nyelvi anyag és annak magyarázata közelebb visz minket ahhoz, ahogyan a kínaiak a világot próbálják megragadni. A szólásoknak, közmondá-

soknak és egyéb frazémáknak – amelyeknek már a kategorizálása is lehetetlen nyugati nyelvészeti terminusokkal – Kínában különös jelentőségük van, mert a kínaiak a mindennapi beszédben és az igényes írott szövegeikben is jóval több állandósult szókapcsolatot használnak, mint mi. Ezek, különösen a *csengjü*k – vagyis általában négy szótagos helyzetmondatok, népi bölcsességek – ismerete a műveltség alapeleme, minél több csengjüt ért és használ valaki, annál műveltebbnek számít. A Kínával foglalkozó külföldi sem mondhatja el magáról, hogy tud kínaiul, ha nem ismeri legalább a leggyakoribb frazémákat. S ha azokat megtanulta, következhet a többi, egy életen át. Egy, a szerző által is idézett adatbázis, amely 27 ezer újságcikket dolgozott fel, csak csengjüből 4900-at azonosított, de ennél természetesen jóval több létezik. S ezeket lehet variálni, szójátékokat készíteni velük, az egyes szavakat azonos vagy hasonló hangzásúakkal kicserélni, ellentétükbe fordítani, a szavak sorrendjét megváltoztatni – és a kínaiak gyakran élnek is ezekkel az eszközökkel. Balázi könyve ebbe a hihetetlenül gazdag nyelvi-kulturális világba nyújt betekintést.

Maga a könyv három részből áll. A mintegy harmincoldalas *Előbeszéd*, amely önálló tanulmánynak is elmenne, a kínai frazeológiát helyezi kontextusba: szó esik a frazémák nyugati és kínai kategorizálásáról, az állandósult kifejezések forrásairól, a tartalmi és formai párhuzamokról a kínai, magyar és egyéb szólások között, a kínai frazémák sajátosságairól. Ezután következik a könyv törzsanyaga, amely összesen 523 frazéma – elsősorban csengjü – és utalás ismertetését tartalmazza szócikkszerűen, abcérendben. A szócikkek tartalmazzák az adott kifejezést kínai írásjegyekkel és latin betűs (pinyin) átírással, továbbá szó szerinti jelentését, esetleges magyar megfelelőit, valamint – ha van ilyen – azt a történetet, amelyből a kifejezés származik. Emellett a tételek nagy részénél történeti és nyelvészeti megjegyzések, nemzetközi párhuzamok, egyéb magyarázatok is szerepelnek. Bár az ember nemigen szokott egy lexikont a-tól z-ig elolvasni, a történetek és magyarázatok miatt ezen a gyűjteményen érdemes átrágni magunkat, mert hallatlanul érdekes és gazdag kép tárul a szemünk elé. Megtudhatjuk például, hogy amikor mi a „bámul, mint borjú az új kapura” kifejezést használnánk, miért mondja a kínai, hogy „a szecsuan kutya megugatja a napot”; vagy hogy mit tesz a kínaiak szerint az, aki „az ökörnek játszik lanton”, „leveszi a nadrágját a szellentéshez”, vagy „megöli a kakast, hogy megijessze a majmokat”. S ezáltal a miénktől oly eltérő – de azért bizonyos pontokon mégis hasonlító – kínai gondolkodás is közelebb kerül hozzánk.

A könyv harmadik része egyfajta jelképtár: azokról a fogalmakról, személyekről, tárgyakról, illetve azok konkrét és szimbolikus jelentéséről ad részletes magyarázatot, amelyek gyakran feltűnnek a szólásokban, a sárkánytól a mennydörgésistenig, a vödörtől Konfuciuszig. Ez utóbbi fejezet is olyan, hogy a kínaiul nem tudó olvasók is élvezettel fognak belemerülni. A kötetet különféle tematikus mutatók zárják.

Balázs József Attila, aki könyve anyagának nagy részét Kínában, a Pekingsi Idegen Nyelvek Egyetemének magyar anyanyelvi lektoraként gyűjtötte, hiánypótló munkát végzett, mivel magyarul mindeddig nem jelent meg hasonló csengjü- vagy frazémaszótár. A kínaiul tanulók csak a tankönyvekben találkozhattak néhány csengjüvel. A könyv nagy segítséget jelent a nyelvtanulóknak és a kínai kultúrával foglalkozóknak, de sokkal több, mint tanulási segédeszköz: olyan kulturális szótár, amelyet mindenki haszonnal forgathat, aki érdeklődik Kína, a kínai vagy általában a nyelvek iránt.

(Balázs József Attila: A több ezer éves kínai kultúra közmondásai, szólásai és jelképei tükrében. [Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 225] Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2022, 330 o.)

Salát Gergely

PhD, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kínai Tanszékének egyetemi docense
a Külügyi és Külgazdasági Intézet vezető kutatója